

Streszczenie

Tematem mojej rozprawy jest sztuka aktorska wybitnego polskiego aktora Wiesława Michnikowskiego (1922–2017), którego kariera trwała ponad sześćdziesiąt lat. Rozprawa jest podzielona na trzynaście rozdziałów, część z nich ułożonych z zgodzie z chronologią życia i przedstawień Michnikowskiego, a część pogrupowana została według typów ról i rodzaju repertuaru, w jakim występował.

Rozprawę otwieram rysem biograficznym – opisem środowiska i miejsca, w którym aktor się urodził i gdzie się wychował. Przedwojenny dom przy ulicy Pańskiej 100 w Warszawie wciąż stoi. Wiesław Michnikowski urodził się tam 3 czerwca 1922 roku. Większość swojego życia związał z tym miastem. Tutaj kończył gimnazjum – szkoła wysyłała swoich studentów do warszawskich teatrów i to właśnie tutaj Michnikowski po raz pierwszy zetknął się z wielkimi osobowościami polskiej sceny – Kazimierzem Junoszą-Stępowskim, Antonim Fertnerem, Józefem Orwidem. Większość z nich wywrze w przyszłość wpływ na aktorstwo Michnikowskiego. Najważniejszy z nich był Fertner – komik, który miał skłonność do przesady w wyborze środków. Michnikowski odwrotnie – jego sztuka komiczna była zawsze powściągliwa.

Wybuch drugiej wojny światowej – tragiczne doświadczenie jego pokolenia – zmieniło życie Michnikowskiego. Przeżył Powstanie Warszawskie, został wysłany do obozu w Pruszkowie, skąd udało mu się uciec. Ta ucieczka uchroniła go przed deportacją na roboty do Niemiec.

W 1945 roku przybył do Lublina, z zamiarem podjęcia studiów na Politechnice w Lublinie. Tam został zmobilizowany i zaczął grać w wojskowym teatrze. Ukończył Studio Dramatyczne w Lublinie i oficjalnie zadebiutował w Teatrze Domu Żołnierza w 1946. Pracował w Lublinie do 1951 roku (wyłączając rok spędzony w Teatrze Klasycznym w Warszawie) i zagrał ponad dwadzieścia ról. Jego talent został szybko dostrzeżony. Repertuar tamtego czasu składał się głównie z przedwojennych komedii i fars, a później – dramaturgii socrealistycznej. Podczas gdy komedie i farsy były szkołą warsztatu dla młodego aktora, sztuki realizmu socjalistycznego nie wniosły nic do jego rozwoju.

W 1951 roku Michnikowski wrócił do Warszawy i występował w tutejszych teatrach już do końca kariery. Przełomem był angaż do Teatru Współczesnego w Warszawie w 1958 roku, gdzie występował ponad czterdzieści lat, pracując z tak wybitnymi reżyserami jak Erwin Axer, Jerzy Kreczmar i Maciej Englert. Z jednej strony, zyskał sławę rolami we współczesnym europejskim dramacie absurdu – w sztukach Samuela Becketta, Harolda

Pintera, Edwarda Bonda oraz polskich utworach Sławomira Mrożka (zagrał siedem ważnych ról). Jego neurotyczna aktorska osobowość i sztuka komiczna, która zakładała powściągliwą ekspresję, doskonale pasowała do tego typu repertuaru i zapewniła mu miejsce w historii teatru. Z drugiej strony – Michnikowski zyskał uznanie ze względu na udział w komediowej klasycie – polskiej jak sztukach Aleksandra Fredry lub obcej jak Williama Shakespeare’a, w których dyskretnie rewidował tradycję grania niektórych ról.

Teatr nie był jedyną formą wypowiedzi twórczej Wiesława Michnikowskiego – jego kabaretowe kreacje, przede wszystkim w Kabarecie Dudek w kawiarni Nowy Świat i telewizyjnym Kabarecie Starszych Panów, przyniosły mu ogromną popularność. W Kabarecie Dudek wziął udział w skeczu *Sęk* – którym odwoływał się do przedwojennego żydowskiego poczucia humoru, a w Kabarecie Starszych Panów stworzył postać Niedużego – smutnego, zagubionego, nieśmiałego, zabawnego człowieka. Popularne występy kabaretowe przysłoniły jego teatralne osiągnięcia. Ucierpiał na tym wizerunek Michnikowskiego, a on sam nie mógł się już wydostać z tej pułapki. Występował w rolach dramatycznych, ale publiczność zapamiętała go jako aktora kabaretowego i komediowego.

Jego wielki talent komiczny praktycznie nie został wykorzystany przez polską kinematografię. Wyjątkiem była rola w *Gangsterach i filantropach* w reżyserii Jerzego Hoffmana. Omawiam inne wybrane filmy z jego udziałem oraz role zagrane w Teatrze Telewizji.

Próbuję zdefiniować rodzaj sztuki komicznej, którą Michnikowski reprezentował, odwołując się do tradycji polskiego aktorstwa i wielkich komików światowego kina – Charlesa Chaplina („komizm na smutno”) i Bustera Keatona (twarz – maska, ograniczanie ekspresji komicznej)

Wreszcie – szukam śladów traumy drugiej wojny światowej i kompleksu męskości w rolach, które grał – Michnikowski nie miał tzw. warunków, nie był wysoki, a grał nieudaczników, przegranych. Jego warunki fizyczne wpłynęły na sposób, w jaki był obsadzany. Czy wpłynęło to na jego życie prywatne?

Korzystałem z różnych źródeł w mojej pracy – recenzji i wywiadów, rozmów ze świadkami, lektur dramatów, w których aktor wystąpił. Oglądałem zdjęcia i nagrania. Stawiałem pytania, ponieważ w wielu wypadkach nie mam pewności, brakuje dowodów. Sztuka aktorska jest ulotna, trudno ją opisać, ale można o niej mówić również poprzez konteksty, co starałem się uczynić.